

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

Глушков В. О.

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(*Національна академія СБ України*)

Козакова І. В.

викладач

(*Київський університет ринкових відносин*)

УДК 343.265.2

ІНСТИТУТ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ

Розглянуто генезис становлення кримінального права в Державі Ізраїль. Вивчено норми, що регулюють інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за основними критеріями: 1) види покарання, при відбуванні яких можливе умовно-дострокове звільнення; 2) підстави застосування умовно-дострокового звільнення; 3) порядок умовно-дострокового звільнення; 4) нагляд за особами, умовно-достроково звільненими з місця позбавлення волі.

Ключові слова: *Ордонанс про кримінальний кодекс 1936 року; інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в єврейському кримінальному праві; Закон «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою».*

Постановка проблеми. Досвід зарубіжних країн у сфері кримінальної політики відіграє важливу роль в юридичній діяльності науковців та практиків. Здобувши незалежність 14 травня 1948 року, Держава Ізраїль стала самостійним суб'єктом міжнародних відносин, а її правова система – новим об'єктом для дослідження зарубіжних вчених.

Інститут умовно-дострокового звільнення, батьківщиною якого вважається Англія, є одним з найбільш універсальних і загальновизнаних правових інститутів у світі, що базується на принципах гуманізму й економії заходів кримінально-правового впливу, успішно посів своє місце в кримінальному законодавстві Ізраїлю, дослідженню якого, на жаль, не приділено достатньо уваги з боку українських науковців.

Метою статті є правовий аналіз норм інституту умовно-дострокового звільнення за законодавством Ізраїлю.

Виклад основного матеріалу. Правова система Ізраїля являє собою

змішану правову систему, так як серед науковців немає єдиної думки про її належність. Як зазначає В.П. Воробйов: «...в ній знаходять своє втілення елементи різноманітних юридичних традицій та правових впливів, оскільки на сьогоденній території Ізраїля протягом багатьох століть змінилися різноманітні правові системи, які залишили значний відбиток на розвитку ізраїльського права» [1, с. 35].

Змішаний характер ізраїльського права є наслідком історичного утворення Держави Ізраїль. Оскільки територія сучасної єврейської держави до 1918 року належала Туреччині, місцеве право сформувалося на підставі правових джерел Османської імперії. Після того як Великобританія в 1922 році отримала мандат Ліги Націй на управління Палестиною, було прийнято Декрет (British Palestine Order of Aug. 10. 1922) [2, с. 116], відповідно до якого, а саме статті 46, суди підмандатної території зобов'язувалися застосовувати в повному обсязі законодавство Османської імперії, що діяло станом на 1 лютого 1914 року, турецькі закони, прийняті пізніше, а також всі юридичні акти, прийняті органами влади підмандатної території [3, с. 65]. За період, коли території Палестини перебували під британським мандатом (1922–1948 рр.), англійське загальне право вагомо витіснило франко-османське, а розпочате масове переселення євреїв у Палестину зумовило розповсюдження єврейського релігійного права.

Формування кримінального права сучасного Ізраїлю, як зазначає М. Дорфман, перш за все пов'язане з підписанням Ордонанса про кримінальний кодекс 1936 року (Criminal Code Ordinance), прийнятим британською колоніальною адміністрацією [4, с. 15].

У 1948 році з утворенням Держави Ізраїль ізраїльська влада не відмінила дію актів, прийнятих колоніальною британською адміністрацією. Відповідно до статті 11 Ордонанса про право та адміністрації 1948 року, «діюче в Палестині право залишається в силі і після 14 травня 1948 р. в тій формі, якщо жодне з його положень не суперечить діючому Декрету або іншим законам, строк дії яких продовжено Тимчасовою державною радою, і за умови, що вони не зможуть підірвати устрій держави та її органів» [1, с. 34]. Таким чином, після проголошення незалежності Держави Ізраїля вищезазначений Ордонанс залишився в дії. Проте, з поступовим плином часу норми Ордонанса втрачали свою актуальність і не відповідали потребам сучасного незалежного суспільства. У зв'язку з цим протягом довгих років ізраїльський парламент (Кнесет) поступово приймав закони у сфері кримінальної політики, які замінювали застарілі норми Ордананса, внаслідок чого в 1977 році Кнесет прийшов до висновку об'єднати всі прийняті ним раніше нормативно-правові акти, а також положення Ордонанса про кримінальний кодекс 1936 року, що були чинними, в єдиний Закон про кримінальне право, вступивший в дію 4 серпня 1977 року.

У порівнянні з українським законодавством, в Ізраїлі відсутній інститут кодифікації норм права. Таким чином, як зазначає М. Дорфман, Закон про кримінальне право не є кодексом і не регулює усі види відносин у сфері

кримінального права, крім того, не передбачає кримінальної відповідальності за усі злочини [4, с. 31].

Інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в єврейському кримінальному праві регулюється Законом «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою» та Законом про кримінальне право.

Для дослідження та аналізу інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання нами було виділено основні критерії: 1) види покарання, при відбуванні яких можливе умовно-дострокове звільнення; 2) підстави застосування умовно-дострокового звільнення; 3) порядок умовно-дострокового звільнення; 4) нагляд за особами, умовно-достроково звільненими з місця позбавлення волі.

1. Кримінальне право Ізраїля передбачає такі основні види покарання: а) тюремне ув'язнення (в тому числі довічне ув'язнення); б) відбування тюремного ув'язнення у виді виправних робіт; в) умовне тюремне ув'язнення; г) штраф; ґ) суспільно корисні роботи; д) обов'язок утриматися від вчинення злочину; є) компенсація. Умовно-дострокове звільнення в Ізраїлі застосовується до осіб, яким призначено покарання у виді тюремного ув'язнення. Згідно із Законом «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою» [5] під поняттям «тюремне ув'язнення» («תּוֹכְנָן») розуміється строкове позбавлення волі в межах кримінальної справи, за винятком позбавлення волі за невиплату штрафу. Так, відповідно до частини алеф статті 71 Глави далет Закону про кримінальне право, «суд, який призначив особі покарання у виді штрафу, має право призначити їй тюремне ув'язнення строком до трьох років, у тому випадку, якщо штраф повністю або частково не був виплачений в установленій судом час, проте строк тюремного ув'язнення замість штрафу не повинен перевищувати строк тюремного ув'язнення, передбачений за злочин, за вчинення якого був назначений штраф» [4, с. 201]. Під поняттям «довічне тюремне ув'язнення» («עוֹלָם תּוֹכְנָן») законодавець має на увазі тюремне ув'язнення на невизначений строк [5]. Розглядаючи суть цього виду покарання слід зазначити, що, відповідно до статті 41 Глави бет Закону про кримінальне право, «якщо за злочин призначається довічне тюремне ув'язнення і при цьому судом не встановлюється, що воно є обов'язковим, то строк довічного тюремного ув'язнення не повинен перевищувати 20 років» [4, с. 107]. Обов'язковим покаранням, згідно з єврейським законодавством, є покарання, яке прямо передбачено санкціями статей нормативно-правових актів, а поняття «необов'язкове» виходить з прав суду призначати вид покарання на свій розсуд.

2. Для застосування умовно-дострокового звільнення наука кримінального права передбачає одночасне існування двох обставин: умови законодавця (факт відбуття засудженим частини встановленого строку покарання) та підстава застосування умовно-дострокового звільнення (доведеність виправлення засудженого, думка про можливість засудженого вести правильний спосіб життя за межами тюрми, наявність вагомих відомостей про соціальну реадaptaцію засудженого тощо) [6, с. 78]. Ізраїльський Закон «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою» визначає різний порядок звільнення

залежно від строків тюремного ув'язнення, а саме:

- «2. Ув'язнений, строк покарання якого не менше 3-х місяців і не більше 6-ти, має право після відбуття 2/3 строку подати спеціальне клопотання начальнику тюрем про дострокове звільнення»;
- «3. Ув'язнений, за винятком засудженого до довічного позбавлення волі («אסיר עולם»), строк покарання якого перевищує 6 місяців, має право після відбуття 2/3 строку подати клопотання до спеціальної Комісії про дострокове звільнення»;
- «4. Ув'язнений, за винятком засудженого до довічного позбавлення волі, строк покарання якого не менше 25 років, має право також подати клопотання до спеціальної Комісії про дострокове звільнення, навіть якщо не минуло 2/3 від тюремного строку»;
- «5. Засуджений до довічного позбавлення волі, має право після відбуття 2/3 строку подати клопотання до особливої Комісії про дострокове звільнення» [5].

Звертаючи увагу на вищевикладене, можна прийти до висновку про відсутність диференційованих строків покарання, які підлягають обов'язковому відбуванню, крім випадку, зазначеного у частині 4 Закону. Так, за загальним правилом кримінальної науки, в тому числі за законодавством України, встановлюючи диференційовані строки покарання, які підлягають обов'язковому відбуванню, закон виходить з того, що досягнення завдань виправлення можливе в результаті різної тривалості виправного впливу. Особливістю правової системи Ізраїлю є вплив давньоєврейського (синайського) законодавства, оскільки релігія для єврейського народу є невід'ємною частиною існування Держави Ізраїль у цілому. Так, можна спробувати стверджувати, що відсутність цих самих диференційованих строків, характерних для формально-юридичної підстави умовно-дострокового звільнення, зумовлено принципом «рівності перейшовших кримінальний закон на фоні соціальної нерівності потерпілих від злочинних посягань» [7, с. 10], характерним для синайського законодавства.

Другою невід'ємною підставою для застосування умовно-дострокового звільнення є доведеність того, що ув'язнений не є небезпечним для суспільства [5] («אינו מסכן את שלום הציבור»).

Відповідно до Кримінального кодексу України, матеріальною підставою умовно-дострокового звільнення є доведеність засудженим свого виправлення, що впливає із загального поняття покарання та його мети, яке, відповідно до приписів статті 50, «має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених» [8]. Щодо Держави Ізраїль, то, відповідно до Закону «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою», Комісія, яка приймає рішення про застосування умовно-дострокового звільнення, встановлює саме наявність факту «відновлення» («שיקומו») правової поведінки особи під час тюремного ув'язнення. До даного висновку члени Комісії мають прийти на підставі законодавчо закріплених ознак, що характеризують злочинця, а саме: тяжкість вчиненого злочину та обставини його скоєння; зміст обвину-

вальних висновків, поданих проти ув'язненого; минулі злочини ув'язненого; попередні висновки засідань Комісій з питань застосування умовного звільнення, в тому числі висновки щодо відмови; поведінку ув'язненого в тюрмі; лікування від наркоманії, у разі, якщо ув'язнений страждав від наркотичної залежності; позитивне ставлення до громадських робіт у тюрмі; дотримання ув'язненим внутрішнього порядку тюрми: наявність стягнень/заохочень; участь ув'язненого у злочинних групах всередині тюрми; втеча з тюрми; висновок служби тюрем, поліції та прокуратури [5].

Однак, вивчаючи інститут кримінального права Ізраїлю як покарання, слід звернутися і до норм давньоєврейського права, ознайомившись з якими, можна зазначити, що на сучасний інститут кримінального покарання мав вплив загальний принцип справедливості, для якого властивий абсолютний характер та відмінність від сучасних поглядів, оскільки, як вказав апостол Павел у своєму зверненні до римлян: «ввідасть кожному за справи його, бо не дивиться Бог» (Рим. 2, 6, 11). Досить влучним є також приклад з іншого біблійського фрагмента: «А якщо станеться нещастя, то даси душу за душу, око за око, зуб за зуб, руку за руку, ногу за ногу, обпалені за обпалених, рану за рану, забій за забій» (Вих. 21, 23–25). Таким чином, принцип справедливості синайського кримінального права співпадає з принципом таліону (від лат. *lex talionis*) – відомим багатьом, у тому числі варварським правовим традиціям, принципом призначення покарання за злочин, відповідно до якого покарання повинно прямо співпадати зі шкодою, заподіяною цим злочином [7, с. 18].

3. Особливістю інституту умовно-дострокового звільнення є те, що засуджений умовно-достроково звільняється від покарання не остаточно, а умовно, оскільки відповідним органом встановлюється певний правовий режим, що являє собою систему заходів, правил, запроваджених при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання для досягнення його цілей. Відповідно до Закону «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою», умовою звільнення є те, що «ув'язнений у період звільнення під умовою не скоїть злочин, за який передбачено покарання у виді тюремного ув'язнення на строк від 3-х місяців і більше» [5]. Варто зазначити, що Закон про кримінальне право передбачає такий вид злочину за ступенем тяжкості як «проступок». Так, відповідно до статті 24 Глави хей, під проступком розуміється злочин, за який передбачено тюремне ув'язнення на строк не більше 3-х місяців.

Строк умови дорівнює періоду між звільненням і закінченням відбуття строку в тюрмі. Щодо осіб, які відбувають покарання у виді довічного ув'язнення, то їх строк умови дорівнює «строку довічного тюремного ув'язнення, призначеного судом, який засуджений фактично відбув на момент звільнення» [5]. У разі вчинення протягом іспитового строку злочину, покарання призначається за правилами сукупності шляхом складання покарань за скоєний новий злочин, до якого приєднується невідбута частина покарання.

На відміну від кримінального законодавства України, крім основної

умови для застосування умовно-дострокового звільнення «не вчиняти новий злочин», на особу можуть бути покладені інші, передбачені Законом Ізраїля, вимоги, а саме: проходження встановленого органами пробації спеціального лікування; повідомлення начальника тюрми про місце свого перебування під час звільнення; протягом 48 годин після звільнення стати на облік в органах поліції за місцем свого проживання; раз на місяць протягом іспитового строку доповідати органам поліції про місце свого проживання, а у разі його зміни терміново повідомити органи поліції та начальника тюрми; особи, які відбували своє покарання за особливий вид злочинів (насилля в родині, злочини проти статевої недоторканності) зобов'язується не перебувати в межах проживання потерпілої сторони. Крім того, особи зобов'язуються мати при собі довідку на підтвердження умовно-дострокового звільнення і пред'являти її на першу вимогу органу поліції [5].

Загальний порядок застосування умовно-дострокового звільнення в Україні регулюється нормами Кримінально-виконавчого та Кримінального процесуального кодексів, згідно з якими суд за поданням установи виконання покарань приймає відповідне рішення.

Умовно-дострокове звільнення за ізраїльськими кримінальними нормами здійснюється державою в особі: начальника тюрми («נציב בתי הסוהר»), до компетенції якого входить звільнення засуджених, строк покарання яких не менше 3-х місяців і не більше 6-ти; Спеціальної Комісії («ועדת שחרורים»), яка розглядає всі інші випадки звільнення, за винятком осіб, які відбувають покарання у виді довічного тюремного ув'язнення; Особливої Комісії («ועדת שחרורים מיוחדת») – далі Комісія.

До складу Спеціальної Комісії входять: суддя; дві особи, призначені міністром юстиції, які мають досвід роботи не менше 5-ти років у галузі кримінології, соціальної роботи, психології, психіатрії або виховання; офіцер служби тюрем.

До складу Особливої Комісії входять: суддя Верховного суду; суддя Окружного суду; особа, призначена міністром юстиції, яка має досвід роботи не менше 10-ти років у галузі кримінології, соціальної роботи, психології, психіатрії або виховання.

Після того як засуджений в установлений строк звернеться з відповідним клопотанням, за результатами засідання Комісія приймає такі рішення: 1) загальний висновок про програму «відновлення» поведінки засудженого, здійснену Адміністрацією вдосконалення програм щодо роботи або лікування засудженого; 2) поведінка засудженого є «відновленою» і особа не потребує подальшого відбування покарання у виді тюремного ув'язнення; 3) у поведінці засудженого не відбулося ніяких змін і він потребує подальшого відбування покарання у виді тюремного ув'язнення [5]. У разі відмови Комісії щодо умовно-дострокового звільнення, ув'язнений має право подати повторне клопотання не раніше 6-ти місяців з дня винесення зазначеного рішення. Особи, засуджені до довічного тюремного ув'язнення («אסיר עולם»), мають право подати повторне клопотання про застосування умовно-

дострокового звільнення не раніше, ніж через 1 рік з дня винесення рішення про відмову, в тому числі враховуючи думку Особливої Комісії щодо наявності зміни обставин, які були підставою для відмови в умовно-достроковому звільненні. Крім того, ув'язнений може повторно клопотати про своє звільнення і раніше встановлених законом строків, якщо доведе наявність істотних обставин, що не були і не могли бути відомі особі на час першого засідання Комісії.

Рішення начальника тюрем або Комісій щодо умовно-дострокового звільнення ув'язнений або юридичний радник уряду мають право оскаржити в Окружному суді. Рішення Окружного суду можна оскаржити у Верховному суді, якщо отримано дозвіл від судді Окружного або Верховного суду.

4. Нагляд за особами, звільненими з місць ув'язнення, покладається на органи пробації, поліції та тюрем.

Висновки. Отже, інститут умовно-дострокового звільнення за законодавством Ізраїля пройшов довгий шлях становлення і на сьогоднішній день регулюється єдиним Законом «Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою» («תנאי ממאסר-הוק שחרור על»), прийнятим 2001 року, що включає в себе 48 частин та прикінцеві положення. Враховуючи англійське походження, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання в Україні та Ізраїлі має схожі правові риси та підстави застосування та має на меті «відновлення» правової поведінки особи, як способу боротьби зі злочинністю в цілому в межах кримінальної політики держав.

Бібліографічні посилання

1. *Воробьев В.П.* Государство Израиль: правовые основы возникновения и статус личности / В. П. Воробьев. – М., 2001.
2. Большая Советская энциклопедия: в 30-ти т. : под ред. Н.К. Байбакова, А.А. Благонравова, В.Х. Василенко, А.П. Виноградова и др. ; гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М., 1975. – Т. 19.
3. Государство Израиль : справочник : отв. ред. В.В. Беневоленский и др. – М., 1986.
4. *Дорфман М.* Закон об уголовном праве Израйля : пер. с ивр. / М. Дорфман. – М., 2010.
5. Звільнення від тюремного ув'язнення під умовою : Закон. – 2001 («תנאי ממאסר-הוק שחרור על») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nevo.co.il/law_html/Law01/056_025.htm;
6. *Крылов Н.Е.* Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии) : учебное пособие / Крылов Н.Е., Серебренников А.В. – М., 1998.
7. *Беспалько В.Г.* Общая характеристика и принципы синайского уголовного законодательства (по материалам Книги Исход Ветхого Завета) / В.Г. Беспалько. – Юридическая наука. – № 3. – 2013.
8. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
9. *Ширман И.Ш.* Ветхий Завет и его мир (Ветхий Завет как памятник литературной и общественной мысли Передней Азии) / И.Ш. Ширман. – М., 1987.

Глушков В. А., Козакова И. В. Інститут умовно-дострокового звільнення по законодавству держави Ізраїль. Розглянуто походження становлення кримінального права в державі Ізраїль. Вивчені норми, які регулюють інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за основними критеріями: 1) види покарання, при відбуванні яких можливо умовно-дострокове звільнення; 2) підстави застосування умовно-дострокового звільнення; 3) порядок умовно-дострокового звільнення.

денія; 4) надзор за лицами, условно-досрочно освобожденными из мест лишения свободы.

Ключевые слова: *Ордонанс об уголовном кодексе 1936 года; институт условно-досрочного освобождения от отбывания наказания в еврейском уголовном праве; Закон «Освобождение от тюремного заключения под условие».*

Glushkov V. O., Kozakova I. V. Institute of parole in Israel State law. Foreign Experience in criminal policy plays an important role in the legal activities of scholars and practitioners. State of Israel became independent on May 14, 1948, becoming a subject of international relations, and its legal system – a new object for the study of foreign scientists.

Formation of the modern criminal law in Israel is primarily associated with the signing of the Criminal Code Ordinance (1936), adopted by the British colonial administration.

Institute of parole from punishment in the Jewish criminal law is governed only by the Law "Freedom from imprisonment under condition", adopted in 2001, which includes 48 pieces and final provisions.

Investigation of criminal law phenomenon was made by major criteria: 1) while serving penalties are possible parole; 2) the grounds for the application of parole; 3) procedures for parole; 4) oversight of persons paroled from imprisonment.

Keywords: *Ordinance of the Criminal Code in 1936; institute of parole in the Jewish criminal law; Law "Freedom from imprisonment under condition".*

Надійшла до редакції 30.04.2015

Обушенко О. М.

доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.6

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОГРОЗИ

На підставі результатів наукових та емпіричних досліджень встановлено ознаки суб'єктивної сторони кримінальних погроз. Обґрунтовано позицію, що такі злочини вчиняються тільки з прямим умислом, а мотив і мета мають свої особливості, знання яких сприяють швидкому та об'єктивному відновленню порушених суспільних відносин.

Ключові слова: *злочин, склад злочину, покарання, безпека, погроза, кримінальна погроза.*

Постановка проблеми. Суб'єктивна сторона складу злочину – це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків. Її зміст характеризують певні юридичні ознаки. Такими ознаками є вина, мотив та мета вчинення злочину [1, с. 142]. Специфічна особливість суб'єктивної сторони складу злочину полягає в тому, що вона не тільки передуює виконанню злочину, формуючись у вигляді мотиву, наміру, плану злочинної поведінки, але і «супроводжує» його від початку і до самого кінця злочинного діяння, будучи своєрідним самоконтролем за вчинюваними діями.